



1964: A helyismereti szolgáltatás jogi megerősítése

BÉNYEI Miklós

Az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének „A közösségi emlékezet terei” című Országos Konferenciáján (Szeged, 2019. augusztus 1.) elhangzott előadás jegyzetekkel kiegészített változata.

Noha nem kedvelem a közhelyeket, ezúttal mégis egy közhelynek¹ tűnő megállapítással kezdem az előadásomat. Tűnő – mondom, mert mindannyian tudjuk, tapasztaljuk, és mindannyian természetesnek, igaznak tartjuk, hogy a sűrű, munkás hétköznapi közepette az ünnep mindig felemelő, melegengető érzés, másként szólva: örömforrás. Örömmel tölthet el bennünket a mostani ünnepi megemlékezés is, jóleső érzéssel idézhetjük fel negyedszázad emlékeit, szervezetünk eredményes működésének tényeit, konferenciáink maradandó pillanatait, egyáltalán a hazai helyismereti tevékenység érzékelhető fejlődésének csaknem töretlen folyamatát. Számomra külön öröm és megtiszteltetés, hogy a szervezet elnökhelyettese és vezetősége felkért, e szolgáltatási ág múltjáról vagy annak valamelyik szakaszáról, mozzanatáról tartsak egy rövid előadást. Miután a témaválasztásban szabad kezet kaptam, először arra gondoltam, hogy megismétlem a székesfehérvári konferenciánkon

2000-ben elhangzott referátumomat a magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos történetéről.² Aztán rádöbentem, hogy ez egyfelől etikailag is kifogásolható megoldás lenne, másfelől a szöveg háromszor is megjelent nyomtatásban,³ tehát könnyen hozzáférhető, és egyébként is: a több mint egy órányi előadás szétfeszítené a mai nap időkereteit. Éppen ezért úgy döntöttem, hogy a rendelkezésemre álló, megszabott időben egyetlen, engem régóta foglalkoztató és feltehetően másokat is érdeklő kérdésre koncentrálok. A kérdés összetett: hogyan, miért és miért éppen akkor született meg az a kormányzati intézkedés, a művelődésügyi miniszternek az az utasítása, amely évtizedeken át meghatározta és bizonyos elemeiben mindmáig befolyásolja közkönyvtáraink helyismereti munkáját.

A válasz keresésekor – ahogy ilyenkor szokás – felállítottam egy kutatói hipotézist. Olvasmányaim és a kortársak szóbeli elbeszélései alapján feltételeztem,

hogyan az 1964-ben kibocsátott utasítás és az 1961 kora őszén, szeptember 18–20. között, Gödöllőn megrendezett első országos bibliográfiai munkaértekezlet⁴ állásfoglalásai között van némi összefüggés. Rövidre fogva: amikor alaposabban megnéztem a tanácskozás fennmaradt dokumentumait, igazolva láttam ezt a feltevést. Vagyis az értekezlet a miniszteri utasítás közvetlen előzményének tekinthető. A korabeli irományok többsége elkallódott vagy lappang valahol, de szerencsére a négy munkabizottság programjai, bevezető előadásai, korreferátumai, fontosabb hozzászólásai és állásfoglalásai rotaprint sokszorosításban és legalább két példányban megtalálhatók (az egyik a Könyvtári Intézet szakkönyvtárában, a másik a Szent István Egyetem Könyvtárában).⁵

A gödöllői országos bibliográfiai értekezlet

A gödöllői bibliográfiai értekezlet fontos szakmai esemény volt, kellő könyvtárpolitikai ranggal, az akkori kulturális minisztérium hatékony támogatásával.⁶ Egyértelműen az 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet⁷ (közkeletű, ám pontatlan megnevezéssel: a könyvtári törvény) szellemében fogant. Bár elsősorban a könyvtári feltárás szempontjából közelített a könyvtárügyhöz, komoly szerepet kaptak a tájékoztatás, a gyűjtés, tágabban a könyvtári rendszer strukturális kérdései is.

A szervezők négy munkabizottságot alakítottak ki. Ezek egyike az ajánló és a helyismereti bibliográfiáról tanácskozott. Az összevonás a korabeli felfogást tükrözi: mindkettőt kifejezetten a közművelődési könyvtárak feladatai közé sorolták, továbbá a helyismereti összeállításoknak elsősorban ajánló, másként szólva propagatív és pedagógiai szerepet tulajdonítottak. (Holott korábban is, akkortájt is készültek igényes, szakkönyvtári, tehát tudományos szinten mozgó lokális bibliográfiák; elég talán a Budapest történetének bibliográfiája példáját említeni.) A munkabizottságban a vonatkozó referátumot Berza László, az első számú helyismereti műhely, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének vezetője tartotta, „A helyismereti bibliográfiai tevékenység aktuális problémái” címmel.⁸ Mondatán érződött, hogy jól tájékozott, felkészült szakember, aki a helyismereti munka minden részletében jártas. Minekutána a negyvenes évek végétől a könyvtárügy irányításában és szervezésében magyar földön is a centralizált modell szovjet, hierarchizált változatát vezették be,⁹ Berza László is a szovjet minta követését ajánlotta. Egyebek között

elmondta, hogy a Szovjetunióban 1920 után a helyismereti bibliográfiai tevékenység rendszerszerűen folyik: a megyei könyvtárak kiemelt szerepet kaptak, a tájbibliográfiai feladatokat pedig a több könyvtár összefogásával létrehívott övezeti, területi könyvtári egyesülések látják el. A bibliográfiai teljesség biztosítása érdekében az anyaggyűjtést és a feltárást miniszteri utasítással szabályozták. A megyei könyvtárakban külön bibliográfiai csoportokat működtetnek, a tartományi székhelyeken pedig hűszfős csoportok hangolják össze a munkát. Nálunk is a helyismereti irodalom hiánytalan kurrens és retrospektív feltárása a cél, és ez a gazdag bibliográfiai örökségre és a megyei könyvtárakra támaszkodva, jó szervezéssel el is érhető. Örvedetes – mondta –, hogy a megyei könyvtárak központilag kimunkált és kötelező szervezeti szabályzata¹⁰ előírja a lokális dokumentumok gyűjtését, és rendelet szabályozza a helyismereti köteles példányok beszolgáltatását.¹¹ Rendeztelen viszont a megyei és a kijelölt öt tájkönyvtár¹² viszonya, feladatköre. Az előadó különbséget tett a helyi tartalmú (általa helyismeretinek nevezett), valamint a helyi kiadványok és a helyi szerzők munkái között, majd hangsúlyozta, hogy a teljességre törekvő és egységes szempontok szerint történő helyismereti bibliográfiai feltárás elengedhetetlen feltétele a különféle lokális dokumentumok hézagatlan összegyűjtése és nyilvántartása, katalogizálása. Az utóbbi kapcsán szükségesnek tartotta a helyi (megyei) bibliográfiai kartotékot, amely a könyvtár állományán kívüli lokális dokumentumok leírásait is magában foglalja.¹³ Mindez mindenekelőtt a megyei könyvtárak teendője, de a járási és városi, falusi könyvtárakat is célszerű bevonni e munkába, és mielőbb rendezni kellene a vidéki múzeumok, levéltárak és bibliotékák viszonyát is; a szolgáltatási ág módszertani irányítása, összefogása pedig a tájkönyvtáraktól várható el.¹⁴ Berza László szerint az lenne a leghelyesebb eljárás, ha a művelődésügyi minisztérium egy sajátos jogszabállyal, utasítással szabályozná a könyvtárak helyismereti tevékenységét, és egy részletes módszertani útmutató kiadásával elősegítené az egységes gyakorlat kialakítását. (Közbevetőleg megjegyzendő, hogy a helyismereti munka módszertani uniformizálása sokáig élő téveszme volt, de már túllépett rajta az idő.) Gondoskodni kívánt a személyi feltételekről is: a megyei és a tájkönyvtárakban legalább egy teljes állású helyismereti munkatárs alkalmazását szorgalmazta.¹⁵ Az ajánló bibliográfiai és helyismereti bibliográfiai munkabizottság, és ezáltal az országos értekezlet ajánlásai közé Berza László javaslati csaknem

mind bekerültek. A helyszíni vita nyomán azonban az ajánlások belső logikája eltért a referátumétól, és a bibliográfiák (köztük a lokális jegyzékek) társadalmi hasznosításának lehetőségéből indultak ki: az értekezlet résztvevői halaszthatatlannak vélték a megyei könyvtárak tájékoztató részlegeinek megszervezését. S az elképzelés szerint ennek a részlegnek az elsődleges feladata lesz majd a bibliográfiák (így a helyismereti bibliográfiai kartotékok) összeállítása és a bibliográfiai információk közvetítése, a felhasználók (az állami, politikai és gazdasági vezetés, a sajtó, az iskolai oktatás stb.) rendelkezésére bocsátása, a használat segítése.¹⁶

A munkabizottság a helyismereti bibliográfiát a magyar bibliográfia országos rendszerének szerves részeként szemlélte, amely az ország egyes vidékeinek anyagi és kulturális előhaladását szolgálja. Ebből fakadt az ajánlások minket érdeklő és érintő pontja: *„Művelődésügyi minisztériumi utasítással a bibliográfiai munka megalapozása érdekében mielőbb szabályozni kellene a könyvtárak helyismereti tevékenységét, hogy a kurrens helyi vonatkozású dokumentumok folyamatos gyűjtése már 1962. január 1-vel mindenütt megindulhasson. Ehhez a munkához biztosítani kell a személyi feltételeket és részletes útmutatóval egységes gyakorlatot kell kialakítani. Mielőbb meg kell kezdeni a retrospektív bibliográfiai munkálatokat.¹⁷ A helyismereti tevékenység irányításával a KMK-nak, a FSZEK Budapest Gyűjteményének, a táj- és megyei könyvtáraknak képviselőiből létrehozandó 6 tagú bizottság foglalkozzék.”¹⁸* Tehát a tájkönyvtárakat a munkabizottság megtartaná, de a helyismereti dokumentumok (így a köteles példányok) gyűjtése alól mentesítené, feladatuk a munka szervezése és a módszertani segítségnyújtás maradna. Nincs viszont tudomásunk az ellenőrző vagy felügyelő bizottság működéséről.¹⁹

A referátum megpendítette a járási és a falusi könyvtárak bevonását is a gyarapításba, a jelenlévők viszont arra gondoltak, hogy a gyűjtést és a feldolgozást a megyei könyvtárak végezzék, a tájkönyvtárak (a vidéki tudományegyetemek könyvtárai és a miskolci megyei könyvtár) pedig a szervezéssel és a módszertani segítségnyújtással foglalkozzanak.²⁰ A merev elhatárolás azonban nem volt célszerű és a gyakorlatban kivihetetlennek bizonyult. Az értekezlet távlatos szakmai ajánlásai nyomán egyébként egy ideig a helyismeret feltáró, bibliográfiai funkciója került előtérbe: néhány megyében megindult a kurrens cikkek katalogizálása, néhol a bibliográfiai kartoték

építése, kísérlet történt az együttműködésre, a vitákban jó néhány alapelvet tisztáztak stb.

Az ajánlott és várt szabályozás is hamarosan megvalósult. Ezt az is ösztönözte, hogy a hatvanas évek elején megérlelődtek az előrelépés társadalmi feltételei: kiterelődött az újraéledt honismereti mozgalom, megélné a helytörténetírás, az oktatási reform ismét kötelezővé tette a helyi információk tanítását és a tanulók megfigyeléseinek, olvasmányainak megbeszélését, egyáltalán megnövekedett a lokális információk iránti érdeklődés. Ekkor szilárdult meg az a felfogás is, hogy a helyismereti gyűjtő és bibliográfiai munkát a megyei könyvtárakra kell alapozni. Hogy a miniszteri utasítás miként öltött testet, annak felderítése további kutatást igényel. Remélhetőleg fellelhetők a korabeli irattári, ma már nyilván levéltári iratok, amelyeket a minisztérium könyvtári osztályának munkatársai, netán felkért külső szakértők fogalmaztak. Ezek alapján még a munka menetének időrendje is felvázolható lehet. Biztatnánk az informatikus könyvtáros doktorandusz hallgatókat, próbálják meg, nyilván sikerülni fog.

A miniszteri utasítás

Bárhogy történt is, a társadalmi szükségletre és az országos bibliográfiai értekezlet javaslataira időben válaszolt a művelődésügyi miniszter 146/1964. számú, augusztus 15-én közzétett utasítása, melynek 20. pontja egyértelműen előírta, hogy a megyei könyvtárak kötelessége a helyismereti tevékenység, közelebbről a dokumentumok gyűjtése, feldolgozása és a helytörténeti kutatás segítése. A 39. pont kimondta azt is, mit kell beszerezni: *„a megye területén [...] megjelent, továbbá a megyére vonatkozó kiadványokat, ide értve a folyóiratokat és egyéb sajtótermékeket (metszeteket, térképeket, aprónyomatványokat stb.) is.”²¹* Csak egyes járási és városi könyvtárak külön utasításra és csak válogató jelleggel gyűjtik a székhelyre vonatkozó irodalmat.²² Az idézett passzussal ismét a gyűjtésre helyezte a hangsúlyt. Tulajdonképpen ekkor, a jogszabály közzétételével zárult le az a fejlődési szakasz, amikor kialakult a hazai helyismereti tevékenység fő elemeiben ma is létező szerkezete, ahol egy-egy megyében (és a fővárosban) a munkaterület elsődleges bázisa, centruma a megyei (a fővárosi) könyvtár.

Noha korábban is jelentek meg olyan jogszabályok – elsőként Mária Terézia tanügyi rendelete, a Ratio Educationis, aztán a későbbi tantervi előírások, a köteles példányok beküldését szabályozó rendelkezé-

sek némelyike stb. –, amelyek a lokális információk könyvtári gyűjtésére és/vagy közvetítésére irányultak, az ötvenöt évvel ezelőtt közzétett miniszteri utasítás, vagyis egy meglehetősen alacsony szintű jogforrás (amely ma már nem is létezik) a magyarországi helyismereti tevékenység fejlődéstörténetében – úgy érzem, nem túlzás állítani – korszakos jelentőségű. A tárgykörben első ízben született átfogó kormányzati intézkedés, amely lényegében a helyismereti szolgáltatás jogi megerősítését, elegánsabb kifejezéssel: legalizálását jelentette, eredményezte. Megszüntette a feszítő bizonytalanságokat, háttérbe szorította a szakmai és ideológiai kételyeket. A mostani konferencia minden résztvevője tudja, érzi, hogy ezen a munkaterületen a közművelődési könyvtárakban (mai megnevezéssel: a közkönyvtárakban) azóta, ha nem is töretlen, de mindenképpen folyamatos, időnként lendületes a fejlődés.

Fejlődés 1964 után

A teljesség igénye nélkül vegyük sorra, mi minden történt 1964 óta. A hatvanas évek derekán a megyei könyvtárak többsége már képes volt ezzel a feladattal is megbirkózni, sőt számos helyen évekkal azelőtt megkezdték a gyarapítást és a feltárást. Több intézményben – leginkább Berza László gödöllői felvételei, érvei²³ nyomán – alakították ki a helyismereti különgyűjteményt. Ekkortájt kezdődött meg a megyei és a nagyobb városi könyvtárakban a tájékoztató részleg megszervezése,²⁴ és a helyismereti szolgáltatást többnyire valóban ehhez kapcsolták,²⁵ számos intézményben alkalmaztak helyismereti munkatársat, sőt nem sokkal később több könyvtárban helyismereti részleg, majd osztály alakult.²⁶ A hetvenes évektől kibővült a helyismereti gyűjtőkör;²⁷ a nyomtatott dokumentumok mellett magától értetődővé vált az audiovizuális, majd a digitális információhordozók gyarapítása. Az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmzési programja,²⁸ újabban a különféle digitalizálási törekvések jó esélyt kínáltak, kínálnak az állomány hézagainak pótlására, az állományvédelem javítására, a megbízhatóbb információszolgáltatásra. Az 1972-ben kiadott újabb minisztériumi állásfoglalás, a tanácsi közművelődési könyvtárak fejlesztéséről szóló irányelvek direkt módon nem említik a helyismereti szolgáltatást, de újrafogalmazták az évtizedes óhaját, az A és B típusú könyvtárakban egy felsőfokú szakképzettségű helyismereti munkatárs beállítását.²⁹ Ezt követően a helyismereti munka keretei látványosan bővültek, színvonala lényegesen emelkedett. A

kulturális kormányzat és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK), illetve biztatásukra a megyei könyvtárak (mint hálózati központok) komoly erőfeszítéseket tettek a B- és C-típusú városi és járási könyvtárak helyismereti tevékenységének megindítására, ahol már folyt, kiszélesítésére, sőt jó néhány ambiciózusabb C-típusú, nagyközségi könyvtár is igyekezett bekapcsolódni.³⁰ Az önkormányzati könyvtárak mellett az egyetemi, főiskolai, az intézményi, az iskolai és a történelem viharaiiban épen maradt egyházi könyvtárak, valamint a múzeumi és levéltári gyűjtemények is egyre nagyobb részt vállalnak a helyismereti-helytörténeti információellátásból, vagyis a lokális ismeretek áramlása többszoros, és sikerült csökkenteni a zörejeket, javítani a csatornák egybehangolását is.³¹ Rendszeresen és sikeresen zajlottak az országos helyismereti tanácskozások. Több irányú elméleti-metodikai vizsgálódások indultak,³² például *Lisztes László* és *Kertész Gyula* jóvoltából a gödöllői értekezlet által ajánlott témáról, a nemzeti és a helyismereti bibliográfia viszonyáról.³³ A könyvtárak gondozásában sok-sok helyismereti-helytörténeti kiadvány látott napvilágot. Egyre inkább érett a felismerés, hogy nemcsak a Budapest Gyűjtemény, hanem a vidéki – elsősorban a megyei – közkönyvtárak is működhetnek tudományos műhelyként.³⁴ Ezt 1981-ben a kulturális kormányzat is elismerte, néhány intézményt tudományos könyvtárrá minősített az ezzel együtt járó jogosultságokkal.³⁵ Zökkenők esetén minden szinten lökést adtak az IFLA 1985-ben kibocsátott irányelvei, amelyek a közművelődési könyvtárak feladatai között magától értetődően sorolták fel a helyismereti szolgáltatásokat, tudományos jellegű tulajdonítva azoknak.³⁶ Közben felnőtt egy markáns könyvtáros-gárda, amelynek tagjai már nemcsak odaadással, hanem hozzáértéssel is végeztek, végzik ezt a munkát.

Nagyszerű volt az ún. rendszerváltás utáni első évtized. Gyors léptekkel haladt előre a számítógép térhódítása, nem egy helyen a lokális gyűjteményeken próbálták ki, tanulták meg a komputer használatát. Egyre több könyvtárban épül bibliográfiai és faktográfiai adatbázis; megteremtődtek az elvi, technikai feltételei az országos folyóiratok teljességre törekvő helyismereti feldolgozásának, valamint annak, hogy a helyi lapok arra érdemes közleményei a megyei, netán a városi könyvtárak közreműködésével bekerüljenek az országos cikk-adatbázisba.³⁷ Megkezdődött a szövegek és képek digitalizálása, helyismereti-helytörténeti CD-romok, DVD-ék készülnek. Mind általánosabb az internetre való kilépés, azaz a hely-

ismereti munka kitör az elszigeteltség állapotából, és a lokális dokumentumok, információk az egyetemes információáramlás, az ún. virtuális könyvtár állományának részét képezik.³⁸ 1990 augusztusában a második országos bibliográfiai értekezleten ismét hosszú távra érvényes megállapodások születtek a helyismereti feltárás és gyarapítás soron levő feladatairól.³⁹ Az évtized elején az egyetemi-főiskolai könyvtáros-képzésbe bekerült a helyismeret című tantárgy.⁴⁰ A Könyvtári Intézet biztosítja a rendszeres továbbképzést is.⁴¹ Számos tankönyv, tanulmánykötet, számtalan folyóiratcikk tanúsítja a kollégák elméleti elkötelezettségét és publikációs kedvét. A Nemzeti alaptanterv⁴² (és újabb változatai) kiemelt helyre emelte a lokális ismeretanyagot, és ez a könyvtárakra is fokozott felelősséget hárít.

Éppen most ünnepeljük a jubileumát a szűkebb szakmánk egyik legfontosabb eseményének: a Magyar Könyvtárosok Egyesületén belül 1994-ben megalakult a helyismereti könyvtárosok szervezete. Ez lett az első olyan közösség, amely tömöríti, összefogja a szakterület művelőit, segíti a közös fellépést, erősíti az együvé tartozás érzését. A szervezet csaknem minden évben megrendezett konferenciái és azok előadásairól közzétett füzetek, továbbá a HKSZ egyéb összejövetelei nagymértékben hozzájárulnak a látókör tágulásához, az önképzéshez, elősegítik a szolgáltatási ág színvonalának emelését.⁴³

S a tetőpont: a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló, 1997-ben megszavazott CXLI. törvény az európai normáknak megfelelően rendelkezett a helyismereti tevékenységről is. A magyar jogalkotás történetében először mondta ki törvény, hogy a községi, városi és megyei könyvtár (vagyis az önkormányzati könyvtárak) egyik alapfeladata: „helyismereti információkat és dokumentumokat gyűjt.”⁴⁴ Lényegében megerősítette ezt a kötelezettséget – immár a települési és megyei könyvtár terminológia használatával – 2012-ben a törvény módosítása is (2012. évi CLII. törvény).⁴⁵

Több évtized távlatából tehát világosan látható, hogy számottevő mértékben a miniszteri utasításnak, illetve bizonyított előzményeként az első országos bibliográfiai értekezletnek köszönhetően a hazai helyismereti tevékenység az idők folyamán a közkönyvtárakban erős szolgáltatási ággá izmosodott.

Pillantás a jövőbe

S végezetül idéznék egy gondolatot a hajdani székesfehérvári előadásomból. Ott azzal zártam a mondanivalómat, hogy az imént idézett „*törvényi passzus felfogható úgy is, mint az eddigi, több mint száz esztendőös erőfeszítések elismerése. Egyúttal komoly, számon kérhető kötelezettséget, nagy felelősséget hárított a lokális dokumentumokkal és információkkal foglalkozó közkönyvtárakra, könyvtárosokra. Eleget tehetünk-e ennek? Ha megmarad a kitartásunk, a töretlen tenni akarásunk és a lelkesedésünk, akkor igen.*”⁴⁶ Hiszen nagyon találóan írta közel negyven esztendővel ezelőtt az egyik makói kollegina: „*ezt a munkát csak kötelességből, előírásból nem lehet jól csinálni, mindenképpen át kell érezni a szépségét, tudományos jellegét, fontosságát.*”⁴⁷ Kívánom, hogy így legyen, és szeretném hinni, hogy így is lesz.

Irodalom és jegyzetek

1. A fogalom lényegéről, nyelvi tartalmáról rövid, ám kitűnő összefoglalás olvasható Hernádi Miklós: *A közhely természetrajza* (Budapest, Gondolat, 1973. 412 p.) c. kötetének bevezetőjében.
2. BÉNYEI Miklós: *Helyismereti gyűjtemények kialakulása és fejlődése a magyar közkönyvtárakban*. In: *Helyismereti könyvtárosok VII. országos tanácskozása*. Székesfehérvár, 2000. július 26–28. Székesfehérvár, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 2001. 9–21. p.
3. *A székesfehérvári konferenciáról* kiadott kötetben (ld. 2. jegyzet); nem sokkal utána a szakma tudományos folyóiratában: BÉNYEI Miklós: *A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története*. = *Könyvtári Figyelő*, 2000. 4. sz. 612–630. p. Majd pár évvel később ugyanezzel a címmel a tárgykörben írt tanulmányaimat, előadásaimat tartalmazó kötetben: BÉNYEI Miklós: *Genius loci – A helyismereti tevékenységről*. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 9–27. p.
4. *Az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT) és az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ rendezte*. Ld. Gerő Gyula: *Magyar könyvtártörténeti kronológia*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 1. köt. 265. p.
5. *Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet*. Gödöllő, 1961. szeptember 18–20. Sajtó alá rend. Bereczky László. Budapest, OSZK KMK, 1961. [284] p.
6. *Az országos bibliográfiai munkaértekezlet*. = *Könyvtáros*, 1961. 650. p.
7. *A könyvtári szolgálat jogi szabályozása*. Összeáll. Balázs Sándor, Podonyi András, Takács József. Budapest, Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 13–16. p.

8. ABerczky László által sajtó alá rendezett sokszorosítványban az egyes munkabizottságok anyagai külön-külön füzetekbe (mindig újra kezdődő lapszámozással) kerültek. A szóban forgó füzet: Az ajánló bibliográfiai és helyismereti bibliográfiai munkabizottság referátumai és vitatézisei. Berza László előadását az 1–7. oldalon rögzítették.
9. Erről friss áttekintés: SONNEVEND Péter: A művelődés- és könyvtárpolitika kényszerpályái a kultúrforradalomban, 1944–1956. In: Fejezetek a magyarországi könyvtárügy történetéből, 1945–1956. Szerk. Sonnevend Péter. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat K., 2018. 11–60. p.
10. A megyei könyvtárak működési szabályzata. 865-43-166/1953 = Népművelési Közlöny, 1953. 22–23. sz. dec. 20. 167. p. – Egy szerény méretű módszertani útmutató is megjelent: RÁCZ Aranka: A tájismereti anyag gyűjtése és feldolgozása. Budapest, 1955. 11 p.
11. Utalás a művelődésügyi miniszter 2/1960. V. 25.) M.M. számú rendeletére a sajtótermékek köteles- és tiszteletpéldányairól. In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása, 2. Szerk. Takács József. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1966. 59–60. p.
12. A művelődésügyi miniszter 164/1958. számú utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárakról három egyetemi könyvtárt (a szegedit, a pécsit és a debrecenit), a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárt és a miskolci megyei könyvtárt tájékoztatói funkciókkal bízta meg, és ezt a feladatot a többi megyei könyvtár is megkapta saját területére vonatkozóan. Vö. A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. Összeáll. Balázs Sándor, Podonyi András, Takács József. Budapest, Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 93. p.
13. BERZA László: A helyismereti bibliográfiai tevékenység aktuális problémái. Budapest, 1961. 3., 5. p.
14. Uo. 5. p.
15. Uo. 5. p.
16. Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet. Az ajánló bibliográfiai és a helyismereti bibliográfiai munkabizottság ajánlásai. Budapest, 1961. 9. p.
17. Uo. 10. p.
18. Uo. 11. p.
19. Uo. 11. p.
20. Uo. 11. p.
21. A művelődésügyi miniszter 146/1964. (M.K. 16.) M.M. számú utasítása a megyei, megyei jogú városi könyvtári hálózatról. (Művelődésügyi Közlöny, 1964. augusztus 15.) In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. Szerk. Takács József. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1966. 29-37. p. A 20. pont: 32. p., a 39. pont: 35. p.
22. Az utasítás 38. pontja: uo. 35. p.
23. BERZA i. m. 3. p.
24. NAGY Enikő: A tájékoztató szolgáltatások evolúciója a magyarországi közkönyvtárakban. Szentes Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft., 2014. 82–83. p.
25. Uo. 84. p.
26. Az addigi, ilyen irányú eredmények és törekvések egyértelműen tükröződtek az 1977-ben Kecskeméten megrendezett országos helyismereti tanácskozás előadásaiban és hozzászólásaiban, illetve a konferenciáról kiadott kötetben: A helyismereti munka kérdései. Összeáll., szerk. Vajda Kornél. (Helyismereti tanácskozások.). Budapest, OSZK KMK, 1979.
27. GYÓRI Erzsébet: A helyismereti munka korszerűsítési szükségessége a gyűjtőkör meghatározásában. In: Helytörténész Könyvtárosok II. Országos Tanácskozása, Sopron, 1995. július 26–28. Budapest, OSZK KMK, Szentendre, MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete, 1996. 35–37. p. ; BERKE Barnabásné: Helyismereti elektronikus gyűjtemények – elektronikus dokumentumok kötelempéldányainak megőrzése. In: Helyismereti Könyvtárosok IX. Országos Tanácskozása, Vác, 2002. július 17–19. Vác, Katona Lajos Városi Könyvtár, 2003. 15–21. p.
28. HORVÁTH Viktor: A magyar hírlapok mikrofilmzésének első öt éve az Országos Széchényi Könyvtárban. In: Könyvtáros, 1974. 74–77. p.
29. Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez (Művelődésügyi Közlöny, 1972. 11. sz.). In: A kulturális igazgatás kézikönyve. Budapest, Közgazdasági és Jogi K., 99–111. p. Itt vezették be az A, B, C, D típusú ellátás, illetve könyvtárak, ellátó helyek kategóriáit; ld. 101. p. A helyismereti munkatársak alkalmazásáról: uo. 108. p. – A könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet és a végrehajtásáról intézkedő minisztertanácsi rendelet nem említette a helyismereti funkciót (A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelete a könyvtárakról, A Minisztertanács 17/1976. számú rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. In: A kulturális igazgatás kézikönyve. Budapest, Közgazdasági és Jogi K., 1977. 11-22. p.), az 1976-ban megszavazott közművelődési törvény elismerte azt, kiemelve a helytörténeti kutatás és a honismereti mozgalom segítségét, a helyi hagyományok ápolását. (1976. évi V. törvény a közművelődésről. In: A kulturális igazgatás kézikönyve. Budapest, Közgazdasági és Jogi K., 1977. 336. p.) A korábbi kormányzati célokat és a szakmai elvárásokat erősítette meg (kis részben módosította): A művelődési miniszter 211/1984. (Műv. K. 23.) MM számú útmutatója a lakóhelyi közművelődési ellátás távlati

- fejlesztéséhez (Művelődési Közlöny, 1984. 23. sz. dec. 1. 898. p.).
30. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ egy módszertani tanácsadó füzetet is kiadott: BÉNYEI Miklós: Helyismereti munka a „B” típusú könyvtárakban. Módszertani útmutató. Budapest, 1974. 71 p.
31. Vö.: A helyismereti munka kérdései. Összeáll., szerk. Vajda Kornél. (Helyismereti tanácskozások.). Budapest, OSZK KMK, 1979.
32. Ezekről az egyetlen és mindmáig az utolsó teljességre törekvő számbavétel: HÉTHY Zoltán: Helyismereti tevékenysége a könyvtárakban. Bibliográfia. Budapest, OSZK KMK, 1970. 56 p. ; Jóval későbbi válogatás a saját felsőoktatási tankönyvem kötelező és ajánlott irodalom jegyzéke: BÉNYEI Miklós: A helyismereti irodalom. Válogatott bibliográfia. In: B. M.: Helyismeret, helytörténet : Felsőoktatási jegyzet. Eger, Líceum K., 2008. 165–170. p.
33. Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet. Az ajánló bibliográfiai és a helyismereti bibliográfiai munkabizottság ajánlásai. Budapest, 1961. 11. p. Két példa: KERTÉSZ Gyula: A regionális bibliográfia néhány elméleti-terminológiai kérdése. In: Kovács Máté emlékkönyv. Budapest, OSZK KMK, 1983. 151–163. p., LISZTES László: A helyismereti bibliográfiai feltárás módszertani kérdései = Könyvtári Jegyzések, 1988. 2–3. sz. 3–12. p., LISZTES László: Az első magyar helyismereti tankönyv, a bibliográfus szemével = Könyvtári Figyelő, 1995. 1. sz. 103–106. p.
34. TÓVÁRI Judit: A helyismereti gyűjtemény, mint lehetséges tudományos műhely = Könyvtáros, 1982. 79. p. (Miskolc példája).
35. Egyes könyvtárak tudományos könyvtárrá minősítése = Művelődési Közlöny, 1981. 1. sz. jan. 4. 8–9. p., 1984. 16. sz. aug. 24. 750. p.
36. Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára. Budapest, OSZK KMK, 1987. 32. p.
37. VAJDA Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa a kooperációs partnerek közreműködésével (megvalósíthatósági tanulmány). Budapest, 1994. 26., 28., 31. p.; Uő.: Közös (osztott) katalógizálás közös (központi) katalógus = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. 2. sz. 36. p.
38. A tárgykör gazdag irodalmából csak néhány jellegzetes és fontos példa: BERKE Barnabásné i. m. 15–21. p. ; MONOK István: Helyismereti célú digitalizálás és a Nemzeti Digitális Könyvtár In: Helyismereti Könyvtárosok XI. Országos Tanácskozása : Helyismeret – digitalizálás – Európai Unió. Szolnok, 2004. július 14–16. Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseyhy Ferenc Könyvtár, 2005. 10–17. p.; TAKÁTS Béla: Séta az erdőben. Digitalizálásaink gyermekbetegségei. In: uo. 63–68. p. ; DAVIES, Rob: Az Európai Digitális Könyvtár. A helyi kulturális értékek szemszögéből, Ford. Szarka Judit. In: Helyismereti Könyvtárosok XIII. országos tanácskozása. Kulturális örökség és turizmus. Könyvtárak Európai Unió projektjeiben. Békéscsaba, 2006. július 12–14. Békéscsaba, Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum, 2008. DVD-videó ; KOVÁCS András Bálint: A NAVA projekt a felhasználás oldaláról. In: uo. ; TÖSZEGI Zsuzsanna: A szövegdigitalizálás döntési folyamata. = Könyvtári Figyelő, 2006. 2. sz. 245–260. p. ; TAKÁTS Béla: Aprónyomtatványok teljes szöveges keresésének megvalósítása könnyen, gyorsan = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 1. sz. 27–31. p.
39. A II. Országos Bibliográfiai Értekezlet ajánlásai. Debrecen – 1990. augusztus 21–23. = Könyvtári Figyelő, 1990. 5–6. sz. 406–409. p. (1., 6/g., h-, j-, 7/c. és 11/b. pont.). Szempontunkból a legfontosabb előadás: KOROMPAL Gáborné: A helytörténeti, honismereti bibliográfia sorsa Magyarországon = Könyvtári Figyelő, 1990. 5–6. sz. 535–549. p.
40. BÉNYEI Miklós: Bevezetés. In: B. M.: Helyismeret, helytörténet. Felsőoktatási jegyzet. Eger, Líceum K., 2008–9–11. p.
41. A korszerű helyismereti munka alapjai. https://ki.oszk.hu/képzés/engedélyezett_tovabbképzések. A Kormány 130/1995. (X. 26.) rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról. In: Magyar Közlöny, 1995. 91. sz. okt. 26. 5306. p. Melléklete: A Nemzeti alaptanterv – 5307–5548. p. - a Hon- és népismeretre vonatkozó passzusok: 5311. p. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum elsősorban az iskolai könyvtárosok és a pedagógusok számára egy módszertani tanácsadó füzetet is közreadott: BÉNYEI Miklós: Helytörténet, iskola, könyvtár. Budapest, 1997. 112 p.
42. A HKSZ létrejöttének, első időszakának történelmi áttekintése: GÁNC SNÉ Nagy Erzsébet: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének története 1994–2002. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 182 p.
43. Magyar Közlöny, 1997. 112. sz. 8391. p. – A megyei könyvtárak immár törvényben biztosított joga és kötelessége, hogy a köteles példányokkal kapcsolatos feladatokat ellássa. Uo. 8391. p
44. Magyar Közlöny, 2012. 140. sz. 24276–24277. p.
45. BÉNYEI Miklós: Helyismereti gyűjtemények kialakulása és fejlődése a magyar közkönyvtárakban. In: Helyismereti Könyvtárosok VII. országos tanácskozása. Székesfehérvár, 2000. július 26–28. Szerk. Komlósi József. Székesfehérvár, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 2001. 20. p
46. MÁRTON Károlyné: Helyismereti munka a makói terület könyvtáraiban = Csongrád Megyei Könyvtáros, 1980. 89. p.

Beérkezett: 2019. augusztus 8.